

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ANALYSIS OF THE STATE AND PROGRESS OF TRADE OF KHARKIV AREA TREND

УДК 339.1

Носач Н.М.

аспірант

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Ставерська Т.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування

Харківський державний університет харчування та торгівлі

У статті розглянуто стан та тенденції розвитку торгівлі Харківської області за 2005-2015 рр. При загальному зростанні обсягу товарообороту визначено негативний вплив на його обсяги та структуру падіння купівельної спроможності населення та стрімкої девальвації гривні. Виявлено деформацію структури споживання за рахунок падіння реальних доходів населення. Визначено основні важелі стимулювання та активізації торговельних операцій.

Ключові слова: товарооборот, торгівля, індекси цін, інфляція, купівельна спроможність.

В статье рассмотрено состояние и тенденции развития торговли Харьковской области за 2005-2015 гг. При общем росте объема товарооборота определено негативное влияние на его объемы и структуру падения покупательной способности населения и стремительной девальвации

гривны. Вывявлена деформація структури потребилення за счет падення реальних доходів населення. Определены основные рычаги стимулювання и активізації торговельних операцій.

Ключевые слова: товарооборот, торговля, индексы цен, инфляция, покупательная способность.

In the article the state and progress of trade of the Kharkiv area trends are considered for 2005-2015. At the general increase of volume of commodity turnover negative influence is certain on his volumes and structure of purchasing power of population and swift devaluation of money. Deformation of pattern of consumption is educed due to falling of the real incomes of population. The basic levers of stimulation and activation of trade operations are certain.

Key words: commodity turnover, trade, price indexes, inflation, purchasing power.

Постановка проблеми. Споживчий ринок є найважливішим сектором економіки, що забезпечує життєдіяльність усього суспільства. Сьогодні споживчий ринок України являє собою розмаїття магазинів оптової й роздрібної торгівлі, товарних ринків, підприємств ресторанного господарства та побутового обслуговування. Але провідну роль у функціонуванні споживчого ринку відіграє саме торгівля. Торгівля забезпечує умови підтримки вітчизняного виробника, забезпечує наповнення доходної частини бюджету, задовольняє потреби і сприяє підвищенню рівня життя населення та суспільний добробут, стимулює розвиток інвестиційних процесів. Провідна роль торгівлі в економіці країни актуалізує дослідження питань, пов'язаних із характеристикою сучасного стану та тенденцій розвитку торгівлі на прикладі Харківської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальну наукову базу щодо дослідження тенденцій розвитку торгівлі було створено багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них можна виділити наукові праці В.В. Апопій, М.І. Баканова, І.О. Бланка, А.С. Крутової, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Т.В. Футало. Праці перелічених вчених створили теоретичну базу для подальших наукових досліджень щодо тенденцій у розвитку торгівлі, однак більшість досліджень розглядають торгівлю в загальнонаціональному масштабі і меншою мірою акцентують увагу на проблемах торгівлі регіонів. Незважаючи на теоретичну і практичну цінність напрацювань зазначених науковців, можна констатувати, що проблематика забезпечення збалансованого розвитку

регіональної торгівлі дотепер залишається малодослідженою.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз стану розвитку торгівлі на прикладі Харківської області, виявлення позитивних і негативних тенденцій та змін, визначення факторів, які спричиняють її гальмування в регіоні, пошук пріоритетних шляхів і напрямів розвитку торгівлі на рівні регіону.

Вклад основного матеріалу дослідження. Завершальну стадію процесу товарно-грошового обміну здійснює торгівля. Забезпечуючи обмін у формі купівлі-продажу з особистим споживанням продовольства, вона опосередковує процес відтворення, впливає на обсяги і структуру товарної пропозиції на ринку продовольчих та непродовольчих товарів, стабілізує його, а головне, забезпечує життєво важливі потреби людей [1]. Для оцінки

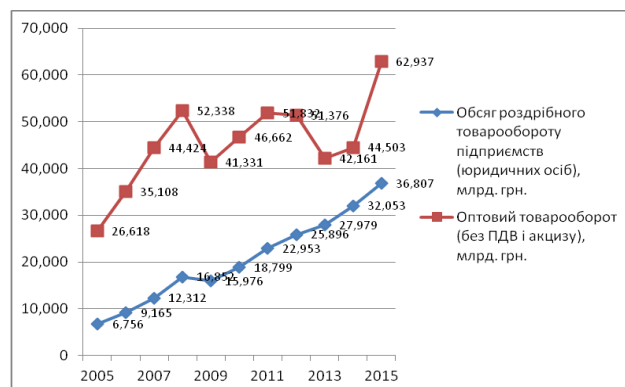

Рис. 1. Динаміка товарообороту в Харківській області за 2005-2015 рр.

Джерело: складено на основі даних [2]

торговельних операцій застосовують показники товарообороту у розрізі його структурних елементів (табл. 1, складено на основі даних [2]).

Статистичний аналіз стану і тенденцій соціально-економічного розвитку м. Харкова довів, що значна частина товарообороту приходить саме на місто – майже 83% роздрібного та 76,7% оптового (рис. 2).

Протягом 2005-2015 рр. обсяг товарообороту в Харківській області збільшився майже в 5,4 рази. Статистичні дані свідчать, що при зростанні роздрібного товарообігу в діючих цінах з 2005 р. по 2015 рр., фактично в порівнянних цінах його зростання відбувається більш повільними темпами. Спад роздрібного товарообігу спостерігається у 2009 р. у порівнянні з 2008 р. на 5,2%. Це пов'язано із впливом світової фінансової кризи, наслідками

якої стало різке скорочення купівельної спроможності населення та стрімка девальвація гривні.

Починаючи з 2009 року частка продовольчих товарів в структурі товарообігу зростає, що свідчить про зниження купівельної спроможності населення, яке вимушене витратити більше 40% доходів на покупку продовольчих товарів (табл. 2). У 2014-2015 рр. цей показник вже перевищує 46%. Відповідно спостерігається зниження частки непродовольчих товарів у структурі витрат населення, що обумовлено перед усім підвищенням цін (рис. 3). За даними Міністерства фінансів України, протягом досліджуваного періоду накопичувальний індекс інфляції склав 407,6% [4].

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання номінальних доходів населення з 22926 млн. грн. у 2005 році до 113952 млн. грн. у

Харків торговий

Показник	2005 р.	2010 р.	2015 р.
Мережа роздрібної торгівлі, тис. од.	2,2	2,5	2,7
Роздрібний товарообіг, млрд грн	5,9	15,8	30,5
Оптовий товарообіг, млрд грн	20,6	35,2	48,3

➔ Мережа роздрібної торгівлі міста у 2015 р. складала 2,7 тис. од., роздрібний товарообіг становив 30,5 млрд грн.

➔ Оптовий товарообіг у місті в 2015 р. склав 48,3 млрд грн.

➔ На території міста працює ТЦ «Барабашово» (площа більше 75 га) — найбільший торговий центр в Україні і Східній Європі, 14-те місце в рейтингу найбільших ринків світу.

Рис. 2. Результати статистичного аналізу «Харків торговий» в рамках Стратегії розвитку м. Харкова до 2020 р. [3]

Таблиця 1

Показники структури товарообороту Харківської обл. за 2005-2015 рр.

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб), млн. грн.	6755,6	9164,5	12311,8	16852,0	15976,1	18798,5	22952,9	25895,5	27978,5	32053,1	36807,4
У т.ч. питома вага, у %:											
продовольчих товарів	45,9	43,8	39,7	38,7	44,8	44,8	42,6	43,9	44,5	46,7	46,4
непродовольчих товарів	54,1	56,2	60,3	61,3	55,2	55,2	57,4	56,1	55,5	53,3	53,6
Наявність об'єктів роздрібної торгівлі (юридичних осіб) на кінець року, одиниць	3964	4010	3870	3749	3610	3618	3643	3758	3479	3589	3653
у тому числі:											
магазини	2640	2590	2395	2239	2110	2213	2297	2301	2223	2317	2350
об'єкти торгівлі напівстаніонарні	1324	1420	1475	1510	1500	1405	1346	1457	1256	1272	1303
Кількість ринків з продажу споживчих товарів на кінець року, одиниць	118	117	116	114	114	115	123	121	120	122	123
Оптовий товарооборот - усього (без ПДВ і акцизу), млн. грн.	26618,1	35108,1	44424,0	52337,5	41330,9	46662,4	51831,5	51375,8	42160,6	44503,0	62936,7
у тому числі:											
продовольчі товари	6812,1	11137,7	12150,7	11359,4	11645,9	11473,4	10645,6	9984,3	8303,7	10404,1	11276,4
непродовольчі товари	19806,0	23970,4	32273,3	40978,1	29685,0	35189,0	41185,9	41391,5	33856,9	34098,9	51660,3
Питома вага продажу товарів, що вироблені на території України, %	62,0	61,2	59,2	56,7	63,3	68,4	62,7	55,2	53,9	51,4	57,7
продовольчі товари	20,8	23,3	19,5	16,2	21,3	19,8	16,5	14,0	13,6	17,3	14,0
непродовольчі товари	41,2	37,9	39,7	40,5	42,0	48,6	46,2	41,2	40,3	34,1	43,7

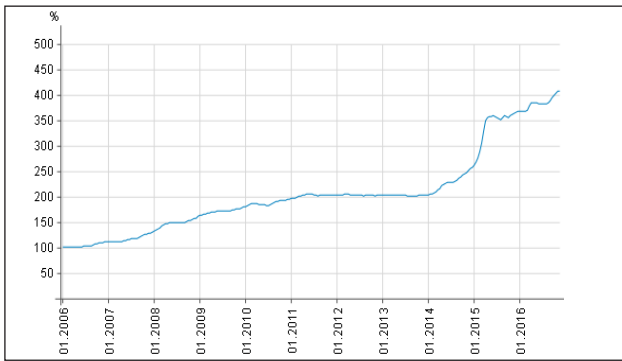

Рис. 3. Динаміка індексу інфляції в Україні з 2006 року [4]

2015 р., тобто майже у 5 разів. Наявний дохід на 1 особу також має тенденцію до постійного зростання – з 2005 по 2015 рік у 4,9 раз.

Реальний дохід населення до 2014 року зростає більш повільними темпами (окрім 2007 р.). У 2014 році загострення геополітичної ситуації в країні та зростання інфляції спричинили падіння реальних доходів на 10% порівняно з 2013 роком, а у 2015 порівняно з 2014 – на 21%. Таким чином, на споживчий попит негативно впливає геополітична ситуація в Україні, а девальвація національної валюти знижує купівельну спроможність населення, тому зростання ринку обумовлене збільшенням цін. Падіння реальних доходів українців відбивається перш за все на роздрібному товарообороті, оскільки покупці змінюють закупівельні звички, переходячи на більш дешеві альтернативи повсякденних продуктів. Це обумовило певну деформацію структури споживання – в останні роки населення при купівлі непродовольчих товарів віддає перевагу «дорогим», зокрема, побутовій техніці, вважаючи, що таким чином захистить свої доходи від інфляції.

Зменшення купівельної спроможності населення є тривожним сигналом для вітчизняної економіки. За даними офіційної статистики, за останні

два роки більшість українців стали витратити на харчування більшу частку власних доходів – понад 40% зарплати. На думку С. Чернова «... існує ілюзія зростання доходів, що пояснюється 80% інфляцією 2014-2015 років, але коли ми дивимось на загальний обсяг продажів по країні, бачимо, що він скоротився на чверть. При цьому рівень реальної зарплати скоротився майже на 20%. На Харківщині внутрішній оборот роздрібною торгівлі в 2015 році у порівнянних цінах зменшився на 19%. У точних показниках для Харківської області в січні-листопаді 2015 року до відповідного періоду попереднього року рівень зарплати скоротився на 23,7%». Як наслідок – люди вимушені дотримуватися жорсткої економії, купуючи більш дешеві продукти, тимчасово відмовлятися від покупки дорогих товарів – побутової техніки або меблів [5].

Спостерігається ряд негативних тенденцій, пов'язаних зі зниженням темпів зростання обсягу обороту роздрібною торгівлі, обороту роздрібною торгівлі в розрахунку на душу населення як в поточних, так і порівнянних цінах; наявністю на роздрібному ринку товарів неналежної якості та ін. Вони викликані низкою серйозних проблем, що вимагають прийняття негайних рішень на різних рівнях: окремих роздрібних торговців, регіонів і країни в цілому.

Слід акцентувати увагу на тому, що з 2006 р. спостерігалось зменшення частки у роздрібному товарообороті підприємств товарів вітчизняного виробництва, причому як продовольчих, так і непродовольчих, за винятком 2010 р., коли вона сягнула максимального значення – 68,4%. У цих умовах, на наш погляд, необхідно вжити заходів, спрямованих на підтримку українських товаровиробників. Основна увага при цьому має приділятися стимулюванню споживчого попиту на вітчизняні товари та створенню необхідної нормативно-правової бази для забезпечення їх доступності для населення. Поряд з прямими заходами стимулювання

Таблиця 2

Доходи та витрати домогосподарств Харківській області за 2005-2015 рр.

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи населення всього, млн. грн	22926	28188	37835	51971	54519	67102	77316	88352	91333	95897	113952
Наявний дохід на одну особу, грн	6355,7	7819,6	10328,5	14065,7	14633,1	18450,5	21787,8	24870,0	26098,2	26274,0	31224,3
Реальний наявний дохід, у % до попереднього року	124,2	114,0	115,8	105,8	87,5	114,8	109,5	112,2	106,1	89,8	79,0
Заборгованість з виплати заробітної плати, тис. грн.	36418,3	30576,2	51144,1	55470,3	111675,0	119520,7	127865,2	90078,5	88674,8	74326,9	115263,9
Структура сукупних витрат домогосподарств, %:											
продукти харчування та безалкогольні напої	59,4	56,4	51,5	49,4	51,4	50,7	50,2	48,2	47,5	48,6	50,0
непродовольчі товари та послуги	31,0	34,9	39,7	37,4	36,9	38,6	39,2	40,9	41,2	39,1	40,5

споживчого попиту (зростанням реальних доходів населення), слід розробити інструменти непрямого впливу, зокрема, через вплив на уподобання споживачів шляхом пропаганди вітчизняних товарів. З метою створення умов, за яких продукція українських товаровиробників буде належним чином представлена на споживчому ринку та доступною за ціною, необхідно на законодавчому рівні закріпити обов'язкову вимогу до наявності в асортиментному переліку торговельних об'єктів певної частки соціально значущих товарів вітчизняного виробництва і сфокусувати зусилля на підтримці особистих підсобних і фермерських господарств.

Як доводять статистичні дані, торгівля сьогодні є однією з галузей економіки, яка динамічно розвивається. Останніми роками у сфері торгівлі України відбулись відчутні позитивні зміни: визначилася стійка тенденція до реального зростання обсягу товарного товарообороту, що є свідченням розширення та активізації внутрішнього споживчого ринку; темпи зростання роздрібного товарообороту істотно перевищують темпи зростання валового внутрішнього продукту.

Одночасно розвитку торгівлі притаманна низка недоліків: темпи зростання роздрібного товарообігу зростають непропорційно темпам зростання реальних доходів домогосподарств внаслідок погіршення споживчих настроїв; розвиток роздрібної торгівлі йде нерівномірно як на регіональному, так і за окремими сегментами споживчого ринку України.

Зниження реальних доходів населення спонукає ритейлерів до певних інноваційних дій з метою стимуляції торговельних операцій. Сьогодні в Харкові, як і в Україні в цілому, активно розвивається електронна комерція, яка дозволяє покупцям обирати товари за вигідними цінами, не виходячи з дому, а ритейлерам – заощадити на оренді та утриманні торгових площ.

Зниження купівельної спроможності населення змусило продавців шукати більш прийнятні альтернативи. Зростає популярність дискаунтерів, які стимулюють продажі за рахунок знижок на базові продукти, а також формату «магазин біля дому». Внаслідок відтоку депозитів у банків обмежені вільні кошти для кредитування – у даних умовах ритейлерам цікавіше відкривати магазини невеликого формату, які вимагають менших інвестицій і швидше окупаються. Певну роль у зміні пріоритетів за форматом зіграла відсутність відповідних великих приміщень, але все ж основна причина носить економічний характер. Переструктурування ринку може стимулювати прихід іноземних дискаунтерів [8].

За даними Інтернет-опитування фахівців причинами важкого становища у галузі торгівлі учасники ринку в основному називають зовнішні чинники. Так абсолютно всі опитані компанії вказали складні економічні умови в країні ключовою загро-

зою для галузі. Серед інших причин називалися несприятливе законодавство і брак інвестицій та фінансування. Практично всі учасники ринку відчували вплив кризи на фінансові показники. Незважаючи на те, що близько половини опитаних компаній збільшували виручку як у 2014-му, так і в 2015 році, переважна більшість відзначали зниження рентабельності. У порівнянні з 2014 роком за 9 місяців 2015 р. ситуація покращилася – 15% респондентів заявили про збільшення як виручки, так і рентабельності. На тлі девальвації гривні і високих темпів інфляції більшість учасників ринку роздрібної торгівлі серед найбільш гострих проблем свого бізнесу очікувано вказують збільшення цін – в основному на комунальні послуги та оренду. Наступною за «популярністю» проблемою є втручання контролюючих органів. Згідно з опитуванням ринок не очікує ослаблення адміністративного регулювання галузі. 65% опитаних компаній вважають, що найближчим часом у регулюванні галузі ніяких змін не відбудеться. Решта чекають в тому чи іншому вигляді посилення державного регулювання ринку роздрібної торгівлі. У той же час учасники ринку оптимістично налаштовані по відношенню до зростання власної виручки. 85% опитаних компаній очікують зростання до 20%, решта 15% респондентів – понад 20% [8].

Висновки. Результати статистичного аналізу стану та тенденцій розвитку торгівлі в Харківській області дозволили сформулювати такі висновки:

1. Протягом 2005-2015 рр. обсяг товарообороту в Харківській області збільшився майже в 5,4 раза, але на його обсяги та структуру мають негативний вплив такі чинники, як значне падіння купівельної спроможності населення та стрімка девальвація гривні.

2. Спостерігається ряд негативних тенденцій, пов'язаних зі зниженням темпів зростання обсягу обороту роздрібної торгівлі, обороту роздрібної торгівлі в розрахунку на душу населення як в поточних, так і порівнянних цінах; наявністю на роздрібному ринку товарів неналежної якості та ін.

3. З 2006 р. спостерігалось зменшення частки у товарообороті підприємств товарів вітчизняного виробництва. У цих умовах необхідно вжити заходів, спрямованих на підтримку українських товаровиробників.

4. Темпи зростання товарообороту Харківської області зростають непропорційно темпам зростання реальних доходів домогосподарств внаслідок погіршення споживчих настроїв, що мотивує продавців до певних інноваційних дій з метою стимуляції торговельних операцій (розвиток підприємств торгівлі, орієнтованих на обслуговування малозабезпечених категорій населення; створення дисконтних систем; розвиток електронної комерції; розвиток мережі зручно розташованих

підприємств споживчого ринку й послуг пішоїдної доступності; підвищення якості товарного асортименту; надання сервісних послуг підприємствами торгівлі тощо).

Подолання негативних чинників на рівні держави та застосування стимуляційних важелів на регіональному рівні дозволять у перспективі вирівняти темпи зростання товарообороту з темпами зростання реальних доходів домогосподарств. Відтак подальші наукові дослідження авторів будуть спрямовані на проблеми стимуляції та удосконалення механізму підвищення ефективності торговельних операцій підприємств Харківської області.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коновал В.В. Березюк Ю.О. Сучасний стан та тенденції розвитку роздрібної торгівлі в Україні // Наукове товариство І. Кушніра. Економічні науки. – Квітень, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=67777>.

2. Торгівля. Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/torhivliashoricno>.

3. Статистичний аналіз стану і тенденцій соціально-економічного розвитку міста // Стратегія розвитку м. Харкова до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://strategy.kharkiv.ua/strategy_2016.pdf.

4. Индекс инфляции (Украина) // Финансовый портал Минфин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl>.

5. Тенденции рынка Украины и оживление ритейла в 2016 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trademaster.ua/ryinki_food/1788.

6. Добуш З.О. Стан і тенденції розвитку роздрібної торгівлі – детермінанта ефективності її регулювання / З.О. Добуш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – № 23.1. – С. 248-253.

7. Крутова А.С., Нестеренко О.О. Аналіз розвитку роздрібної торговельної мережі харківського регіону // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Серія «Економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/eco_2010_4/2010_4/194-202.pdf.

8. Український бізнес портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ubp.com.ua>.